

## ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ὡς ὄντος λογικοῦ, ἠθικοῦ καὶ θεοδευτικοῦ.

Καθάπερ ὑποσχέθημεν παρατιθέμεθα ὧδε τὸ κυριώτατον μέρος τῆς πραγματείας τοῦ ἐλλογιμοῦ κυρίου Χριστοφόρου Σαμαρσίδου, ἢν ἐν τακτικῇ συνεδρίᾳ τοῦ Ἑλλαν. Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐναγχοῦς ἀνέγνω.

Ὁ κ. Σαμαρσίδης ἐκθεὶς οἷοι ἐγένοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλάνες καὶ οἷα τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπάγεται :

### Β'.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἡμέτεροι προπάτορες καὶ τοιοῦτον τὸ ἐκπολιτιστικὸν αὐτῶν ἔργον. Τίνες δὲ εἴμεθα σήμερον ἡμεῖς, οἱ ἐκείνων ἀπόγονοι ;

Οἴμοι ! ἐν τῇ τῶν ἐθνικῶν συμφορῶν δίνῃ, ἐν τῇ ζαλόεντι στροβίλῳ τῶν αὐτοχημάτων καὶ τῶν περιπετειῶν, ὅ εἰργασίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους χαρακτήρ πολλὰ ὀπείτῃ καὶ σπουδαίως ἡλλοιώθη. Εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὁργανισμὸν πολλὰ, πολλὰ εἰσέδυσαν φθοροποιὰ στοιχεῖα, καὶ τῶν ἠθικῶν προγονικῶν θησαυρῶν ἐστερημένοι, ἀπόβλητοι τοῦ παραδείσου, ἐν μόχοις, ἐν ἰδρωσίν, ἐν ἀγῶσιν ἐργαζόμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὰ μέσα δι' ὧν θὰ δυνήσῃμεν ν' ἀπαλλάξωμεν τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν ὁργανισμὸν τῶν μισαιμάτων, ἀπερ τὸν ἐμύλωναν καὶ νὰ ἀναδείξωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀξίους τῶν ἐνδόξων προπατόρων.

Ἄλλ' ἵνα ἐκδραστήσῃ τὰ τὸν ἐθνικὸν ὁργανισμὸν μιαινόντα καὶ ἀλλοιοῦντα φθοροποιὰ στοιχεῖα, ἵνα σὺν τῷ χρόνῳ γείνωμεν ὅμοιοι τοῖς προγόνοις, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀνευρεθῇ νέος τις θαυματουργὸς λέβης ὡς τὸν μυθολογούμενον ἐκεῖνον λέβητα τοῦ Αἴσανος. Ἀλλὰ τίς ὁ θαυματουργὸς οὗτος λέβης τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἑξαγνισμοῦ ;

Ἡ κατ' οἶκον καὶ ἐν τῷ σχολείῳ ἀγωγή, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἡμετέρας νεολαίας ἀρρενός τε καὶ θηλείας κατὰ τοὺς νόμους, οὗς ἡ φύσις καὶ ὁ λόγος ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν.

### Γ'.

Διὰ τῆς ἐν τῇ σχολῇ ἀγωγῆς θὰ ἐπιδράσωμεν ἐπὶ τῆς κατ' οἶκον ἀγωγῆς. Τοὺς νόμους δὲ τοὺς ἐπιβαλλομένους ἡμῖν ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τοῦ λόγου πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἡμετέρας νεολαίας μανθάνουσιν οἱ διδασκόμενοι ἐν διδασκαλείοις, καὶ τῶν νόμων τούτων ἐπιτραπὴν ἡμῖν νὰ παρὰδῶμεν ἀσθενῇ σκιαγραφίαν.

§ 1. Ἡ φύσις ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τοῦ νῦν ἐνεργεῖ κατὰ νόμους ὥρισμένους καὶ ἀναλλοιώτους. Οὗτοι οἱ νόμοι ἀποτυπώματά εἰσι τῆς θείας διανοίας ἢ ἔννοια πληροῦσαι τὴν τῆς θεότητος συνείδησιν. Καὶ τὸ μὲν ἐρισμένον τῶν νόμων τούτων ἐξάγεται ἐκ τῆς ὥρισμένης ἐνεργείας τῶν ὄντων, τὸ δὲ ἀναλλοίωτον αὐτῶν ἐκ τῆς ἰμοειδοῦς κινήσεως. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἀντικείμενον τῆς παιδαγωγίας καὶ τῶν διαφόρων θεσμῶν τῆς οἰκογενείας, τῆς ἐκκλησίας, τῆς σχολῆς καὶ τῆς πολιτείας, εἶναι ὃν φυσικόν, ἀναγκαίως ἔπεται ὅτι θὰ ἐνεργῇ κατὰ νόμους ὥρισμένους καὶ ἀναλλοιώτους, αὐτοὺς τοὺς τοὺς τῆς φύσεως, διότι ἄλλως θὰ κατεστρέφετο. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ζῇ ἄρα οἱ νόμοι καθ' οὓς ἐνεργεῖ εἶναι οἱ αὐτοὶ τοῖς νόμοις τῆς φύσεως.

§ 2. Τῶν ἀρχαίων παιδαγωγῶν οἱ πλείους εἶπον ὅτι ὁ

ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἱκανότητάς τινας βραδύτερον ἀκαπυσομένους, ἀλλ' ὅτι ἐμβάλλονται αὐτῷ τοιαῦτα διὰ τῆς ἀγωγῆς. Καὶ τινες μὲν παρωμοίκασαν τὸν ἄνθρωπον γεννώμενον πρὸς χάρτην ἄγραφον. ἐφ' οὗ δύνανται τις νὰ γράψῃ πᾶν ὅ,τι θέλει, ἕτεροι εἶπον ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννώμενος ἐμοιάζει δοχείῳ κενῷ, καὶ ἄλλοι ὅτι εἶναι ζύμη ἢ κηρὸς μαλακὸς καὶ εὐπλαστός. Τῶν παιδαγωγῶν τούτων τὰς γνώμας κατεπολέμησαν οἱ φρονούντες καὶ δικαίως ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἱκανότητάς τινας ἀκαπυσομένους ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, ἱκανότητας ὠρισμένας, ἀποτελούσας τὸ ἐν αὐτῷ ἀνθρώπινον. ἦτοι τὸ συναισθητικόν, τὸ βούλητικόν, τὴν νόησιν καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς τέχνης.

§ 3. Λάθωμεν ὑπ' ὄψει ρωμαλέαν τινὰ ὄρυν, ὄρυν ἧς τὸ φύλλωμα σείεται καὶ φρίσσει εἰς τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων, ὄρυν ἀντέχουσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν καταγίδων, τῶν τυφόνων καὶ τῶν θυελλῶν. Ἡ ὄρυς αὕτη ἐξ ἄλλου καὶ ἐμορφώθη ἐκ βαλάνου φυτευθείσης ἢ πετούσης ἐκεῖ ὅπου νῦν ὄρεθεται γιγάντειον τὸ ὑπερῆφανον δένδρον. Ἀλλὰ πῶς ἔβρασε τὸ δένδρον τοῦτο εἰς τὸν βαθμὸν τῆς σημερινῆς αὐτοῦ ἀκμῆς ; Ἐν ἀρχῇ, ἀσθενὲς καὶ σχεδὸν ἄνευ ζωῆς, ἐφαίνετο ὡς μὴ δυνάμενον νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τοῦ καλύπτοντος αὐτὸ χόρτου. Κατ' ὀλίγον ὅμως ἠνδρώθη καὶ ἐξέτεινε πρὸς τὸν οὐρανὸν τὸν κορμὸν καὶ τοὺς εὐρώστους αὐτοῦ κλάδους.

§ 4. Ἡ αὕξησις τῆς ὄρυς ὑπῆρξε βραδεία καὶ βαθμιαία. Ἐκαστον νέον μέρος ἐξῆλθεν ἐκ τῶν προὑπαρχόντων καὶ ὑποβασταζόντων αὐτό. τὸ στέλεχος ἐκ τῆς φύτρως, τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη ἐκ τῶν ὀρθαλμῶν τῶν κλάδων οἱ καρποὶ ἐκ τῶν κνέμων. Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη ἐτελέσθη δι' ἐσωτέρας τινὸς δυνάμεως, μιᾶς καὶ ἅμα πολλαπλῆς. μιᾶς μὲν ἕνεκα τῆς πηγῆς αὐτῆς, πολλαπλῆς δὲ ἕνεκα τῶν ἀποτελεσμάτων ἐν ταῖς μυριάσι τῶν κλάδων, τῶν φύλλων, τῶν ἀθῆων καὶ τῶν καρπῶν, ἐν αἷς διαχεῖται καὶ ἐκφαίνεται.

§ 5. Παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη παρήγαγε καὶ ὤφειλεν ἀναγκασίως νὰ παρκαγγῇ ὄρυν καὶ οὐχὶ πιάτανον ἢ συκῆν ἢ ἄλλο τι δένδρον, διότι ὑπόκειται εἰς νόμους ἑορτάς ἀφικτον ῥοπὴν ἐν πᾶσι καθ' ὅλου ἐνεργεῖ αὐτῆς.

§ 6. Ἡ ὄρυς ὅμως αὕτη ὑφίσταται τὴν ῥοπὴν ἢ ἐπ' αὐτῆς ἀποκῶσιν ἐξωτερικά τινα αἵτια, οἷον τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ βλαστάνει, ἡ ὑγρασία, ὁ περιβάλλον αὐτὴν ἀέρ. ἡ θερμότης, τὸ φῶς, αἵτια συντελοῦντα εἰς ταχεῖαν ἢ βραδεῖαν αὕξησιν ἢ τοιοῦτότροπον διαμόρφωσιν αὐτῆς.

§ 7. Ἀφῶμεν ἤδη τὴν ὄρυν καὶ μεταβῶμεν εἰς τὸ παιδίον. Τί τὸ ἐν τῷ νεογνῷ ἐνυπάρχον καὶ διακρίνον αὐτὸ τοῦ ἀλόγου ζώου ; Ὁ γεννώμενος ἄνθρωπος, εἶναι ἀθηνέστερος καὶ λεπτοφύστερος παντὸς ἄλλου ζώου. Ὁ νεοσσὸς τοῦ πτηνοῦ ἅμα ἐξελθὼν τοῦ καλύφους τοῦ ὡσὺ τρέχει ἐκτείνων τὰς πτέρυγας, ὁ πῶλος σκιρτᾷ ἐπὶ τῆς γλῶσσης καὶ τρέχων ἀνειρίσκει τὸν μητρικὸν μαστόν. τὸ δὲ παιδίον μόλις κινεῖ τοὺς βραχίονας αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὑπάρχει ἐν τῷ παιδίῳ ἄνθρωπος, ὡς ὑπάρχει ἐν τῇ βαλάνῳ ὄρυς. Ἀνθρώπον δὲ λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν τὴν σάρκα ἢ τὸ αἷμα, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ παιδίῳ ὄν, τὸ ἐμφυγοῦν αὐτὸ θεῖον ὄν, τὸ συναισθάνεσθαι, τὸ νοεῖν, τὸ δύνανται.

§ 8. Ἡ φύσις ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἡμετέρων δυνάμεων

βαίνει βραδέως καὶ βαθμολογικῶς. Ἡ πορεία αὐτῆς ὑπόκειται εἰς νόμους τινάς. Καὶ αἱ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμεις ἀναπτύσσονται κατὰ τὸν αὐταῖς προσήκοντα τρόπον βραδέως καὶ βαθμιαίως. Ὁ παιδαγωγὸς ὑποβοηθεῖ μόνον αὐτὰς κατὰ τὰ στάδια τῆς ἀναπτύξεως.

§ 9. Ὅπως δὲ ὁ κηπουρὸς δύναται μὲν νὰ ἐπιταχύνῃ ἢ νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν αὐξήσιν ὀπωροφόρου δένδρου, ῥοιᾶς τινος λ. χ., ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ τὴν φύσιν αὐτοῦ συντελῶν ὅπως ἡ ῥοιὰ μεταβληθῇ εἰς συκὴν ἢ κοκκυμυλέαν, οὕτω καὶ ὁ παιδαγωγὸς δύναται μὲν νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἱκανοτήτων, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν. Πάλιν δέ, ὅπως ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ὀπωροφόρου δένδρου παρατηρεῖται τάξις, οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κηπουρὸς εἰς μάτην θὰ καταβάλῃ προσπάθειάς ὅπως τὸ φυτὸν ἀναδώσῃ στέλεχος πρὸ τῆς μορφώσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς ρίζης αὐτοῦ· καὶ ὁ παιδαγωγὸς μάτην κοπιᾷ προσπαθῶν ν' ἀναπτύξῃ ἀνωτέραν τοῦ παιδίου πνευματικὴν ἱκανότητα πρὸ ἄλλης κατωτέρας.

§ 10. Ἐν τῇ φύσει βλέπομεν ἐπίσης ὅτι τὰ διάφορα ὄντα διέπουν μὲν οἱ αὐτοὶ ὠρισμένοι καὶ ἀναλλοίωτοι νόμοι, διαφόρως ὅμως ἐκφαίνονται παρὰ τοῖς διαφόροις ἀτόμοις. Τοῦτο βλέπομεν καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις. Γινώσκουμεν ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπος σωματικῶς καὶ πνευματικῶς εἶναι κατὰ πάντα ὁμοῖος ἐτέρῳ τινί, ἀλλ' ἀνακαλύπτουμεν ἅμα ὅτι πάντες ἔχουσι κοινόν τι, τοῦτέστι τὸ ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινον, τὴν ἡθικότητα καὶ τὴν νόησιν.

§ 11. Αἱ ἱκανότητες αὐταὶ διαφόρως ἔχουσιν ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν καὶ τὸ περιεχόμενον παρὰ τοῖς διαφόροις ἀτόμοις. Προέρχεται δὲ τοῦτο ἐκ τῆς διαφορῆς μίξεως τῶν ἐν λόγῳ ἱκανοτήτων ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ. Τοῦτο τὸ ἰδιοφυὲς καὶ ἰδιόρρυθμον τῆς μίξεως τῶν ἐν λόγῳ ἱκανοτήτων ἀποτελεῖ τὴν ἀτομικότητα ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν.

§ 12. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἀνθρώποι ἔχουσι καὶ κοινὰ καὶ διάφορα, ἔπεται ὅτι καὶ οἱ πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν διαφορῶν ἀνθρώπων τρόποι πρέπει νὰ εἶναι καὶ κοινοὶ καὶ διάφοροι. Καὶ κοινῶς μὲν ἀναπτύσσει ὁ παιδαγωγὸς τὸ ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ ἀνθρώπινον προβαίνων ἐκ τῶν ἀπλουστερῶν εἰς τὰ συνθετώτερα· διαφόρως δέ, διδάσκων ἕνα ἕκαστον τοιαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὅσα καὶ ὅσα συνάδουσιν ταῖς πνευματικαῖς αὐτοῦ ἱκανότησιν. Αὕτη ἡ παροχὴ τῆς συμφωνοῦ τῇ ἀτομικότητι τοῦ μέλλοντος ἀναπτυχθῆναι ἀνθρώπου ὕλης, εἶναι ἔργον δυσχερὲς καὶ ἀπαιτεῖ τὴν γνώσιν τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως.

§ 13. Οἱ κράτιστοι τῶν παιδαγωγῶν διατείνονται ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὔτε φύσει ἀγαθός, οὔτε φύσει κακός εἶναι, ἀλλ' ὅτι δυνάμει εἶναι τέλειος, ἔχει δηλαδὴ ἐν ἑαυτῷ τὰς ἱκανότητας, δι' ὧν δύναται νὰ γείνῃ τέλειος, ἂν αἱ ἱκανότητες αὐταὶ ὑποβοηθῶνται δεόντως κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Τὸ ὑποβοηθεῖν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπαρχουσῶν ἱκανοτήτων καλεῖται θετικὴ ἀνάπτυξις, τοῦτο δὲ διότι εἰς τὸ ὑπάρχον ἤδη ὁ παιδαγωγὸς προστίθῃ καὶ ἄλλα τινά, δι' ὧν ἀναπτύσσονται βαθμιαίως καὶ κατ' ὀλίγον αἱ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἱκανότητες, καὶ οὕτω γίνεταί ὁ ἀνθρώπος ἀγαθὸς καὶ ἡθικός, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ.

§ 14. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἢ λαμβάνει ὁ ἀνθρώπος γίνεταί ἡθικός ἢ ἀνῆθικός, ἀνεπτυγμένος ἢ μὴ, ὠφέλιμος ἢ ἐπιβλαβὴς τοῖς ὁμοίοις.

§ 15. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦ διαφέρει τοῦ ἔργου τῆς φύσεως, καθ' ὅτι αὕτη μὲν ἀναπτύσσει ἀσυνειδήτως καὶ ἔνεκεν ἐσωτέρας ἀνάγκης, οὗτος δὲ ἐν συνειδήσει καὶ μετὰ λόγου ἀναπτύσσει τὸν ἀνθρώπον. Ὁ παιδαγωγὸς ἐν ἄλλοις λόγοις ἔχει σκοπὸν ὠρισμένον δι' ὃν ἀναπτύσσει τὸν ἀνθρώπον· γινώσκει τί ὀφείλει νὰ πράξῃ καὶ πῶς πρέπει νὰ διδάξῃ καὶ παιδαγωγῇ αὐτὸν ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ὁ παιδαγωγὸς ὑπόδειγμα ἔχει τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ὄντων. Ὅντως, ἡ φύσις ὁδηγεῖ τὸν παιδαγωγὸν περὶ τοῦ πρακτέου. Ὅπως τὸ φυτὸν, οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπος βλαμνυδὸν καὶ κατ' ὀλίγον πρέπει ν' ἀναπτύσσεται.

§ 16. Ἐκαστον εἶδος φυτοῦ πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ λαμβάνει διάφορον καὶ ὠρισμένην ὕλην κατὰ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἡλικίας. Καὶ ὁ παιδαγωγὸς πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν διαφορῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς διαφορὰς ἡλικίας πρέπει νὰ διδῇ διάφορον καὶ σύμφωνον τῇ ἐκάστου ἀτομικότητι ὕλην. — Ὡς δ' ἐν τῇ γῇ ὑπάρχουσιν οὐσίαι οὐ μόνον οὐδόλως συντελοῦσαι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὀργανικῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσαι καὶ καταστρέφουσαι τὸν ὀργανισμόν αὐτῶν, οὕτως ὑπάρχουσιν ἔννοιαι ἀνῆθικοι καὶ συναισθημάτων καταστρέφοντα τὸ πνεῦμα.

§ 17. Πάλιν δέ, ὅπως ὑπάρχουσι τροφαὶ γενικῶς μὲν ὑγιεῖναι διὰ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀκατάλληλοι δὲ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς περιστάσεις, οὕτως ὑπάρχουσι καὶ τροφαὶ πνευματικαί, ὡς αἱ ἀφηρημέναι ἔννοιαι, ἀπομαραίνουσαι τὸν πνευματικὸν τοῦ ἀνθρώπου βίον, ὅταν διδῶνται ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις δὲν ἀνεπτυχθῶσιν ἀρκούντως.

§ 18. Ἴνα δεόντως ἀναπτύξῃ ὁ καλὸς παιδαγωγὸς τὸν ἀνθρώπον, ὀφείλει νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ γινώσκῃ τὴν ἔντασιν τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων ἐνὸς ἐκάστου, τὸ περιεχόμενον τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν συναισθημάτων αὐτοῦ, καὶ νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν φαινὸν τὸ σύνολον τῶν γνώσεων, ἃς θὰ διδάξῃ. Οὕτω παρεσκευασμένος θὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν γνώσει καὶ ἐπιγνώσει, θὰ χωρῇ ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς τὰ ἄγνωστα, ἐκ τῶν μερικῶν εἰς τὰ γενικά, ἐκ τῶν ἐγγυτέρω εἰς τὰ ἀπωτέρω, ἐκ τῶν συγκεκριμένων εἰς τὰ ἀφηρημένα, ἵτοι ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους εἰς τὰ καθ' ὅλου.

§ 19. Οὐδόλως προτίθεμαι νὰ ἐξετάσω πῶς προβαίνει παρ' ἡμῶν τοῖς νεωτέροις Ἑλλησιν ἡ διδασκαλία. Λέγω μόνον ὅτι αἱ πρῶται γνώσεις αἱ διδόμεναι τῷ μορφουμένῳ ἀνθρώπῳ πρέπει νὰ εἶναι πλήρεις, σαφεῖς, καθαραί. Μόνον διὰ τοιούτων γνώσεων τὸ παιδίον κτώμενον ἡδέα συναισθημάτων προάγεται εἰς τὴν κτίσιν καὶ ἄλλων ὁμοίας φύσεως. Οὕτω γεννᾶται ἐν τῷ παιδίῳ ὁ ἔρως, ἡ ἔφεσις τοῦ εἰδέναι· οὕτω φρονήματος πληρούμενον, προάγεται κατὰ μικρὸν καὶ μορφὴ ἐν ἑαυτῷ τὴν πεποιηθῆσιν ὅτι δύναται καὶ αὐτὸ ἡμέραν τινὰ νὰ γείνῃ χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν κοινωνίαν.

§ 20. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεταί ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ γίγνηται ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω, ὅτι

δηλ. τὰ συναισθήματα, αἱ βουλῆσεις, αἱ σκέψεις πρέπει νὰ εἶναι ἀπόρροια αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι αἱ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἰκανότητες ἵνα χρησιμοποιηθῶσι πρέπει ν' ἀναπτυχθῶσιν αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, καὶ ὅτι ἡ διδακτέα ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ ὕλη πρέπει νὰ εἶναι ψυχολογικῶς κατατεταγμένη.

§ 21. Τρία εἶναι τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχοντα καὶ χρῆζοντα ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως, τὸ συναισθητικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν, τὸ γνωστικὸν ἢ ἡ νόησις καὶ τὸ σῶμα. Ὁπὼς δὲ τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δύο ἔχουσι βίους, ἕνα ἰδιαίτερον καὶ ἕνα κοινόν, καὶ οὕτως ἀποτελοῦσι τὸν σωματικὸν οργανισμόν, οὕτω καὶ αἱ ψυχικαὶ ἰκανότητες δύο ἔχουσι βίους δι' ὧν ἀποτελεῖται ἐν σύνολον εἷς ἔχον. Εἰς τὴν ἔκφασιν τῆς ἐνεργείας ἐκάστης τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἰκανότητων συμπράττουσι καὶ αἱ ἄλλαι. Ὅταν λ. χ. θέλω νὰ ὑπάγω πον, ἀναπαριστῶ κατ' ἀρχάς τὴν ἐννοίαν τῆς κατευθύνσεως, εἶτα κρίνω περὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ ἐπιζημιῶν αὐτῆς καὶ εἶτα βαδίζω. Διττοῦ δ' ὄντος τοῦ βίου τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἰκανότητων, ἦτοι κοινοῦ καὶ ἰδιοῦ, διττοὶ κατ' ἀνάγκην εἶναι καὶ οἱ πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῶν τρόποι. Καὶ τὴν μὲν ἰκανότητα τοῦ συναισθάνεσθαι καὶ βούλεσθαι ἀναπτύσσομεν διὰ ζωτῆς διδασκαλίας καὶ διατυπώσεως καὶ ἀσκήσεως ὑγιῶν ἡθικῶν προτύπων ἢ ἀρχῶν ἡθικῶν τὴν ἰκανότητα τοῦ γνωστικοῦ διὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ παρατηρητικοῦ τὴν δὲ τοῦ σώματος διὰ τῆς λελογισμένης ἀναπτύξεως τοῦ μυϊκοῦ συστήματος.

§ 22. Τριῶν δ' οὕτων τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἰκανότητων, τριττὴ εἶνε καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτοῦ, ἡθικὴ, πνευματικὴ καὶ σωματικὴ.

#### ΗΘΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ.

§ 23. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ συναισθητικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἄγει εἰς τὴν ἡθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου. Καθίσταται δὲ ἡθικὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐλαττήριον ἀπασῶν αὐτοῦ τῶν πράξεων καὶ σκέψεων εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ πίστις καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, τοῦτέστιν ὅταν ἡ βούλησις αὐτοῦ εἶνε πλήρης τῶν τριῶν τούτων συναισθημάτων. Ἀλλὰ πῶς ἀναπτύσσονται ταῦτα; Ἡ μήτηρ ἰκανοποιεῖ τὰς ἀνάγκας τοῦ παιδίου ἐξεγείρει ἐν αὐτῷ τὴν ἀγάπην, τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην. Τὰ συναισθήματα ταῦτα ἐκ τῆς μητρὸς μεταπηδῶσιν εἰς τὸν πατέρα, τοὺς ἀδελφούς, τὰς ἀδελφάς, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Οὕτως εὐκολοῦ καθίσταται ἡ μεταβίβασις τῶν συναισθημάτων τούτων καὶ εἰς τὸν Θεόν. Τὸ παιδίον βλέπει καὶ ἀκούει τοὺς περὶ αὐτὸ ἐν εὐτυχίαις καὶ ἀτυχίαις, ἐν αἰσίσαις ὥραις καὶ ἐν συμφοραῖς μετὰ σεβασμοῦ, ἀγάπης καὶ πίστεως ἀναφέροντας τὸ ὄνομα ὄντος ἀνωτέρου, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι πατὴρ πάντων καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ. Οὕτω τὸ παιδίον φαντάζεται τὸν Θεὸν ἀνώτερον καὶ αἰτοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρός, ὃν θεωρεῖ τὸν ἰσχυρότατον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, καὶ κατ' ὀλίγον κτῆται τὰ συναισθήματα τῆς εὐσεβείας, τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ πίστεως, ἅπερ ἐν συνόλῳ ἀποτελοῦσι τὴν θρησκευτικότητα.

§ 24. Ἡθικότης λοιπὸν καὶ θρησκευτικότης εἶναι δύο ὅψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Ὅταν μὲν τὰ συναισθήματα, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐλαβείας, τῆς πίστεως καὶ τῆς

εὐγνωμοσύνης ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀποτελοῦσι τὴν ἡθικότητα, ὅταν δὲ ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεόν, ἀποτελοῦσι τὴν θρησκευτικότητα.

§ 25. Ἴνα δυνήθῃ ὁ παιδαγωγὸς ν' ἀναπτύξῃ τὰ συναισθήματα ταῦτα δεῖ νὰ μιμηθῇ τὴν μητέρα. Ἡ ἡθικότης καὶ ἡ θρησκευτικότης ἐνυπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου· τούτου ἕνεκα τὰ ἔθνη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀνεγνώρισαν τὴν λατρείαν ἐνὸς ὑπερτάτου ὄντος. Ἀλλ' ἡ τελειοτάτη ἔκφασις τῆς θρησκείας εἶναι ὁ Χριστιανισμός. Ὁ Θεάνθρωπος εἶναι ἡ πρωτοπικότης ἐν ἣ ἀποκορυφούνται ἡ ἀγάπη, ἡ εὐσέβεια, ἡ πίστις καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη. Ὁ θείων ν' ἀναπτυχθῇ θρησκευτικῶς πρέπει νὰ μιμηθῇ τὸν βίον τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ θρησκευματος, τὰς πράξεις καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἀλλ', ὡς εἶπον, αἱ βάσεις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος κατατίθενται ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.

§ 26. Εἶναι λοιπὸν ἡ οἰκογένεια ὁ ἱερὸς βωμός, τὸ ἄδυτον ἐν ᾧ τελεῖται τὸ μέγα, τὸ ὑψηλὸν μυστήριον τῆς ἐξαγωγίσεως τοῦ ἀνθρώπου· ἱέρεια δὲ τοῦ σεμνοῦ τούτου ἀδύτου εἶναι ἡ δεῖξις νὰ εἶναι ἡ μήτηρ. Εὐτυχὴς ὁ διδάσκαλος ὁ παραλαμβάνων τὸ παιδίον ἐκ τῶν χειρῶν ἱερείας τοιαύτης, ἀξίας τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Δυστυχὴς δὲ, δυστυχέστατος ὁ παιδαγωγὸς ὁ παραλαμβάνων ἐκ τῆς μητρικῆς ἐστίας παιδίον οὕτε τὴν ἡθικότητα οὕτε τὴν θρησκευτικότητα διδάχοντα παρὰ τῆς μητρὸς.

§ 27. Ὅταν ὁ διδάσκαλος παραλαμβάνῃ παιδίον λαβὼν τὴν πρώτην ἡθικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀνάπτυξιν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ ἀσύλῳ, θὰ ἐξακολουθῇ τὸ ἔργον τῆς μητρὸς. Δὲν θ' ἀρκῆται μορφῶν τὸ γνωστικὸν αὐτοῦ διὰ ξηρῶν γραμμάτων, ἀλλὰ μετ' ἀγάπης, πρᾶσις καὶ ὑπομονῆς ἀγνώστου ὅλως εἰς κοινοὺς ἀνθρώπους, θὰ συνεχίξῃ τὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ διδασκαλίαν ἀναπτύσσων μὲν τὴν διάνοιαν, τὴν βούλησιν καὶ τὸ σῶμα, συμπληρῶν δὲ τὸ οἰκοδόμημα, ὃ ἡ μήτηρ ἔθηκε τοὺς θεμελίους, ἦτοι τὴν ἐν τῷ παιδίῳ ἡθικότητα καὶ θρησκευτικότητα.

#### ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ.

§ 28. Ἡ δὲ τῆς νοήσεως ἀνάπτυξις εἶναι ἡ ἐξέγερσις καὶ ἐνίσχυσις τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἰκανότητος τοῦ εἰδέναι. Σκοπὸς τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἡ κτῆσις ἐννοιῶν καθαρωτάτων, σαφῶν καὶ ὁρισμένων καὶ ἡ κατ' ἀλλήλους χρῆσις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἐπὶ ἀντικειμένων καὶ ζητημάτων μὴ ὑποπιπτόντων εἰς τὰ αἰσθητήρια. Αἱ πρῶται ἐννοιαὶ τοῦ παιδίου εἶναι συγκεχυμέναι καὶ κυμαινόμεναι· βαθμυδὸν μανθάνει τὸ παιδίον νὰ διακρίνῃ τὰ πράγματα διὰ τῆς ὁδηγίας τῶν γονέων. Ὁ παιδαγωγὸς δὲ μιμῆται τοὺς γονεῖς, ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ ποθομένου, ἦτοι τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ. Διδάσκων τὸ παιδίον, δὲ παρουσιάζῃ εἰς αὐτὸ πρῶτον τὸ πρᾶγμα περὶ ὃ ὁ λόγος. δὲ ἀφίη αὐτὸ νὰ παρατηρήσῃ καλῶς, νὰ ἴδῃ τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, νὰ ψάξῃ, νὰ γευθῇ ἐν ἀνάγκῃ, νὰ λάβῃ γινώσκιν πάντων αἰτοῦ τῶν γνωρισμάτων, πασῶν αὐτοῦ τῶν ιδιοτήτων. Τὸ παιδίον θὰ μάθῃ καὶ τὴν λέξιν τὴν ἀναπαριστῶσαν τὴν τοῦ ἀντικειμένου ἐννοίαν, ἥτις μένει ζωηροτάτη καὶ ἀφοῦ ἐκλίπη τὸ αἶσθημα. Διὰ τοιαύτης αἰσθητοποιοῦ διδασκαλίας ἀναπτύσσεται ἐν τῷ



παιδίῳ ἡ δύναμις τῆς ἀντιλήψεως. Ὅπως δὲ τὰ διάφορα πρόσωπα, οὕτω καὶ τὰ διάφορα ἀντικείμενα ἔχουσι κοινὰ καὶ ἰδιαίτερα γνωρίσματα, κοινὰς καὶ ἰδίας ιδιότητας. Τὸ παιδευτικὸν σύστημα πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν γνωρισμάτων τούτων, ὁ δὲ παιδαγωγὸς δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ ὅτι καὶ ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει πρότυπον πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν μητρικὴν διδασκαλίαν. Τί ποιεῖ ἡ μήτηρ κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν τοῦ παιδίου; Ἀσχεῖ τὸ παρατηρητικὸν αὐτοῦ παρουσιάζουσα αὐτῷ διάφορα ἀντικείμενα καὶ λέγουσα τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Οὕτω κατορθοῖ τὸ παιδίον ὅπως διακρίνῃ τὰ ἀντικείμενα καὶ μάθῃ τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

#### ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ.

§ 29. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον συναίσθημα, βούλησις καὶ νόησις· εἶναι καὶ σῶμα. Ἀναπτύσσοντες τὰς ψυχικὰς ἰκανότητας καὶ παρρωῶντες τὴν τοῦ σώματος ἀνάπτυξιν, καταργοῦμεν τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ ἰσορροπίαν. Ἡ ἀδιάκοπος καὶ ἀποκλειστικὴ τοῦ νοῦ ἐργασία, ἡ διηνεχὴς προσίλωσις τῆς διανοίας ἐπὶ ἀντικειμένων ἥκις τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπαγωγῶν, ἡ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀναγκαστικὴ τοῦ σώματος ἀκίνησις, συνδυαζόμενα πρὸς τὸ νοσηρὸν συνίθως τῶν ἐκπαιδευτικῶν οἴκων, προερχόμενον ἐκ τῆς κακῆς κατασκευῆς, τῆς ἐπισωρεύσεως πολλῶν ἀτόμων, τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἀνγκαίου ποσοῦ ἀέρος καὶ φωτός, δηλητηριάζουσι πρῶτως καὶ χαλαροῦσι τὸν ὀργανισμόν τῶν παιδίων. Τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναιμικὰ ταῦτα ὄντα θέλουσι παρχαῖν κατόπιν ἄλλα ἀσθενέστερα, καὶ ἐντεῦθεν ἐξασθένησις καὶ ἡ ἀλλοίωσις πολλῶν γενεῶν, ἐξ ὧς καὶ μεγάλη τῷ ἡμετέρῳ λαῷ βλάβη.

Ὅταν δὲ κρηπίς μὴ καταβληθῇ γένους ὀρθῶς, ἀνάγκη δυστυχεῖν τοὺς ἐκγόνους.

§ 30. Ἡ ἀσκήσις λοιπὸν τοῦ σώματος εἶναι τὸ μέσον δι' ὃ θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ κανονικὴ σωματικὴ αὐτῆς ἀνάπτυξις. Ἡ συστολὴ καὶ διαστολὴ τῶν μυῶνων αὐξάνει τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς κυκλοφορίας, αὐξάνει τὴν θερμοκρασίαν, ἐπιταχύνει τὴν ἀναπνοήν, αὐξάνει τὴν διάθρεψιν τῶν μελῶν. Διὰ τῆς κινήσεως οἱ ἐνεργούντες μυῶνες γίνονται συμπαγέστεροι, στερεώτεροι, ἐρυθρότεροι. Τὰ ὁπταῖ ἐφ' ὧν προσπεφυκότες εἶναι οἱ μυῶνες γίνονται καὶ αὐτὰ συμπαγέστερα καὶ ἰσχυρότερα. Διὰ τῆς κινήσεως ἡ πλαστικὴ τοῦ σώματος ὥριμότης αὐξάνει πολὺ καὶ τελειοῦται, καὶ διάφοροι ἀρθρώσεις γίνονται εὐκίνητότεραι καὶ τὸ ἀσκούμενον παιδίον εἶναι ἐπιδεικνύον καὶ χαριέστερον κατὰ τὸ διάθεμα σῶμα ἔχον εἰς τὸ σύμμετρον περιγεγραμμένον καὶ σώματος κάλλος καὶ ρώμην καὶ χάριν περὶ πᾶσαν κίνησιν. Ὁ παιδαγωγὸς λοιπὸν θὰ ἀναπτύξῃ τὸ σῶμα τοῦ παιδίου διὰ καταλλήλων σωματικῶν ἀσκήσεων καὶ κεκανονισμένων παιδιῶν, ἀπὲρ τοσοῦτον προσφιλῆς εἶναι τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ. Ἀλλὰ τὸν παιδαγωγὸν ἀνάγκη νὰ βοηθῇ καὶ ἡ πολιτεία ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ.

§ 31. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου στενότερα συνδέεται μετὰ τῆς φύσεως. Σκοπὸς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐδαιμονία. Αὕτη δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐναρμονίου ἀναπτύξεως, ἐνισχύσεως καὶ χρησιμοποίησεως ἀπασῶν τῶν δυνάμεων, ἃς ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο τῷ ἀνθρώπῳ, ἰδίᾳ δὲ

διὰ τῆς ἐπικρατίσεως τῆς βουλήσεως, ἥτις ἄγει εἰς τὴν ἠθικότητα καὶ θρησκευτικότητα. Ἀπασαί αἱ ἐν τῷ κόσμῳ κακίαι προέρχονται ἐκ τῆς ἀνισοσταθμίας τοῦ βούλεσθαι καὶ τοῦ δύνασθαι. Ἰνα γείνη ὁ ἄνθρωπος ἠθικός, ἵνα ἀπαλλαγῇ τοῦ μίσους, τοῦ φθόνου, τῆς ζηλείας, τοῦ ψεύδους, τῆς ἀπάτης καὶ τῶν παραπλησίων κακιῶν, ἀνάγκη νὰ μάθῃ ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ νὰ μένῃ ἡδύχαρ-στημένος ἐν τῇ ἐν ἡ ἐτάχθῃ θέσει καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμῇ νὰ πράξῃ ὅσα δὲν δύναται. Ζητῶν τὰ ἀδύνατα καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ὑποπίπτει εἰς τὰς κακίας τὰς καταστρεφούσας τὸ ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ εἶναι, κατακρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρεώσεως, ἄγευστος μένων εἰς τὸν αἰῶνα τῶν γλυκυτάτων ἀπολαύσεων τῆς κατ' ἀνθρώπον εὐδαιμονίας.

Οἱτοὶ οἱ νόμοι καὶ τρόποι καθ' οὓς ἀναπτύσσεται τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀνθρώπινον. Οἱτοὶ οἱ νόμοι καὶ τρόποι καθ' οὓς μορφοῦμενοι καὶ μορφούντες δυνησόμεθα ἀνακτήσασθαι ὅτι ἐν τῷ παρελθόντι ἀπωλέσαμεν. Ἐσμὲν τῇ ἀληθείᾳ ἀπόγονοι ἐνδόξων καὶ μεγάλων προπατόρων. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐνδοξία καταγωγῇ. Οἱ μὲν πρόγονοι ἦσαν στάμνοι πλήρεις πολυτίμου καὶ ζωποιοῦ ὑγροῦ, ἡμεῖς δὲ στάμνοι κεναί. Ἐκεῖνοι μὲν κατεῖχον τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ, ἡμεῖς δὲ κακοδαίμονες εἰς ἄκρον τι τῆς περιφέρειας τοῦ πολιτισμοῦ κινούμεθα, καὶ ἄξιοι τῶν προγόνων θὰ εἴμεθα ἂν ποτισθῶμεν εἰς τὰ νάματα τῆς σοφίας αὐτῶν. Τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, λέγει ὁ Ἰσοκράτης, πεπονήκασιν οἱ πρόγονοι μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλλήνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας. Θὰ γείνωμεν ἱερά γε ἄξιοι τῶν προγόνων; Θὰ πληρώσωμεν τὴν κενὴν ἡμῶν στάμνον; Θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ;

Ὅ, τι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν σήμερον εἶναι ὅτι βραδέως σπεύδοντες, πίπτοντες, ὀρθούμενοι, κατακαμπτόμενοι, προσκόπτοντες, ἀλλ' ἅει ἐγκαρτεροῦντες, ἄνευ παραφορᾶς, ἄνευ ἀνομιανησίας, ἐν γαλήνῃ, ἐν σταθερότητι θὰ φθάσωμεν ἡμέραν τινὰ εἰς τὸ ποθητὸν σημεῖον.

Ἐν τέλει δὲ ὁ ἡμέτερος ἀγαπητὸς συνάδελφος ἐπραγματεύσατο περὶ τῶν παραγόντων ἐκείνων δι' ὧν ἡ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους συντελεῖται τε καὶ συντελεσθήσεται.

### ΤΑ ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΩΣ ΛΕΙΨΑΝΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΝΑΩΝ\*.

Οἱ κατὰ τὴν προλαβοῦσαν συνεδρίασιν ἐκθέντες ἐγγράφως τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ ἁγιασμάτων φίλοι ἑταῖροι Ἡ. Ἀλεξανδρίδης καὶ Ἰω. Μηλιόπουλος προέβδαν εἰς κρίσεις μᾶλλον, ἢ ἥπτον παρακεκινδυνευμένους, δι' ὧν τείνουσιν ἵνα ἀποδείξωσιν ὅτι πολλὰ ὡς ἁγιασμάτα νῦν φερόμενα καὶ τιμώμενα εἰσὶν ἀπλᾶ

\* Δημοσιεύσαντες τὴν γνώμην τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου συνεργάτου κ. Μανουὴλ Ι. Γεδεών περὶ τοῦ ἐγερθέντος ἐν τῇ ἐνταῦθα Μεσαιωνολογικῇ Ἑταιρείᾳ σπουδαιότητος καὶ λίαν ἐνδιαφέροντος ζητήματος περὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἁγιασμάτων,